

KADIN VE DOĞA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA EKOFEMİNİZMİN SANATA YANSIMASI REFLECTION OF ECOFEMINISM TO ART IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN WOMAN AND NATURE

Neslihan ÖZGENÇ ERDOĞDU

Prof., Sakarya Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü
Prof., Sakarya University, Faculty Of Art Design And Architecture, Department of Painting

nozgenç@sakarya.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5643-0518>

Onur KARAALIOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü
Asst. Prof., Sakarya University, Faculty Of Art Design And Architecture, Department of Painting

onurk@sakarya.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7623-3324>

İhsanur ÖMÜR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü
Graduate Student, Sakarya University, Faculty Of Art Design And Architecture, Department of Painting

ihsanur.omur@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8882-6602>

Atf/Citation

Özgenç Erdoğan, N, Karaalioğlu, O, Ömür, İ. (2020). “Kadın ve Doğa İlişkisi Bağlamında Ekofeminizmin Sanata Yansımaları”. *Sanat Dergisi*, (36), 33-50.

Araştırma makalesi/Research article

Doi: <http://doi.org/10.47571/ataunigsfd.753750>

Öz

Doğa ve kadın sömürüsüne dikkat çekmeyi hedefleyen ekofeminizm, ekoloji ve feminizmin sentezinden oluşan sosyal bir harekettir. Ekofeminizm teorilerini, eril hâkimiyet ile doğanın sömürülmesi arasındaki ilişki üzerine kurmuştur. Doğanın ve kadının sömürülmesinin nedenlerini de batı felsefesinin düalist bakış açılarına dayandırmışlardır. Bu doğrultuda eleştirel bir yaklaşım getirmişler ve çözüm önerileri sunmuşlardır. Ekofeminizmin savunduğu görüşler de çevreci aktivistler ve feminist

Abstract

Aiming to draw attention to the exploitation of nature and woman, ecofeminism is a social movement consisting of the synthesis of ecology and feminism. Ecofeminism built its theories on the relationship between masculine domination and exploitation of nature. They based their reasons for the exploitation of nature and women on the dualist perspectives of western philosophy. In this regard, they brought a critical approach and offered solutions. The views advocated by ecofeminism also

sanatçılar sayesinde gündelik yaşamda görünür olmuştur. Ekofeminizmin sanata yansması 1960 sonrası feminist sanat hareketleri ve çevre sanatının gelişim süreçleriyle paralellik göstermiştir. Ekofeminist sanatın temsilcileri genellikle kadın sanatçılardır ve sanatsal tavırları ise doğa müdahaleleri üzerinedir. Bu sanatçılar, kültürel ekofeminizmin temel çıkış kaynağı olan *Gaia* ve *Doğa Ana* fikirleriyle bağlantılı kavramlardan yola çıktıkları gibi sosyal ekofeminizm savunduğu gezegenini koruma misyonuyla da hareket ederler. Bu çalışmada; kadın-doğa arasındaki tarihsel bağdan yola çıkılarak, batı kültüründeki düalist yaklaşımın kadın ve doğa sömürsüyle olan ilişkisi irdelenmektedir. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak konuyu temellendiren unsurlar genel hatlarıyla ele alınmış ve ekofeminizmin sanata yansması referans sanatçılar üzerinden incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kadın, Doğa, Çevre, Ekofeminizm, Ekofeminist Sanat.

became visible in daily life under favour of environmental activists and feminist artists. The reflection of ecofeminism to art has paralleled the post-1960 feminist art movements and the development processes of environmental art. Representatives of ecofeminist art are generally female artists, and their artistic attitude is on nature interventions. These artists also act with the mission of protecting the planet that Social Ecofeminism advocates as they set out the concepts related to the ideas of Mother Nature and Gaia which is the main source of cultural ecofeminism. This study examines the relationship between the dualist approach of western culture, with the woman and nature exploitation starting from the historical link between women and nature. Based on the findings obtained, the elements that base of ecofeminism are handled in general terms and the reflection of ecofeminism to art is examined through reference artists.

Key words: Woman, Nature, Environment, Ecofeminism, Ecofeminist Art.

Giriş

Cinsiyet (sex) kavramı biyolojik bir tanım olup, birçok canlıyı dünyaya gelmesi ile birlikte dişi ve erkek olarak ayırır. Aynı zamanda bu kavram insanı, kadın ve erkek olarak birbirinden hem biyolojik hem de toplumsal açıdan ayırıştırır. Toplumsal cinsiyet (gender), biyolojik ayrımın belirlediği farklılıkları belirginleştirerek, kadın ve erkeğin toplum içindeki rollerini tanımlar ve bu roller üzerinden toplumun yapısını belirler.

Toplumsal cinsiyetin belirlediği roller, tarihsel süreç içerisinde kadın-erkek ayrımcılığına ve erkeğe ayrıcalıklar tanıyan toplumsal yapılanmaya sebep olmuştur. Birçok sosyal bilimci bu ayrımcılığın başlangıcını tarih öncesi dönemde iş bölümü süreciyle ilişkilendirmiştir. Toplayıcılık döneminden yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte iç ve dış ayrımının yapılması, madenlerin bulunması, hayvancılık, dokumacılık, tarla kültürü gibi birçok etmen, aile içi yapılanmayı mülkiyet kavramıyla şekillendirmiştir. Aile mülkiyetinin erkeğe geçişiyle birlikte kadın ve erkek arasındaki eşitlik bozulmuştur (Tan, 1979: 164). Doğurganlığı gerekçesiyle kadının ev içi yaşamına mecbur kılınması da eril hâkim görüşün yayılmasına neden olmuştur.

Cinsler açısından ev içi işlerdeki ayrımın nedenini cinslerin fizyolojik özelliklerine bağlayan ve yaygın kabul gören yaklaşıma göre, cinsiyet rolleri uzun zaman önce özellikle kadın ve erkekler arasındaki temel fizyolojik farklar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ayrımın temelinde kadınların hamile kalması, çocuk doğurması ve besleyip

büyütmesi vardır. İlkel dönemlerde, bugünün tersine, kadınlar yetişkin yaşamlarının büyük bölümünde ya hamile idiler ya da çocuk bakıyorlardı. Son derece sağlıklı kadınlar dahi hamilelik dönemlerinde ve sonrasında davranışlarında biraz kısıtlarlar. Dahası çocuklarını beslerken onlara yakın olmak zorundadırlar. Buna erkeklerin, görece fazla fiziksel gücünü ve koşma hızını eklersek yolculuk, güç ya da dayanıklılık gerektiren işlerin kadınlardan çok erkekler tarafından yapılması, mevcut şartlar gereği doğal bir şekilde oluşmuştur. Böylece, erkekler avcı, çoban veya savaşçı olurlarken; kadınlar evde kalmışlar, çocuklara bakmışlar, ziraat yapmışlar ve ev işlerini yürütmüşlerdir. Rollerin bu şekilde farklılaşması, zamanla yaşamın bütün yönlerine yayılmıştır. Sonuçta, erkekler genel olarak cesur, güçlü, bağımsız ve serüvenci (avlanma ve dövüşme için gerekli nitelikler) olarak görülürlerken; kadınlar ise sıcak, edilgen, sessiz ve bakıcı (evde ve çocuk bakımında yararlı nitelikler) olarak görülmeye başlanmışlardır (Vatandaş, 2007: 38).

Sosyolojik açıdan kadının erkeğe bağımlı ikircikli konumu, doğurganlığına bağlı olarak fizyolojisinden gelse de diğer yönden birbiriyle ilişkili ve birbirini şekillendiren kültürel etmenler de toplumsal cinsiyeti yapılandırmada önemli etkilere sahiptir. İnanç sistemi de bu bağlamda kadın erkek arasındaki ilişkiyi dönemin sosyokültürel ve ekonomik yapısıyla paralel bir şekilde biçimlendirmiştir.

Patriarkal yapı ve bu yapının öne çıkardığı felsefe de, kadına karşı sömürüyü kendi bakış açılarıyla gerekçelendirmiştir. Diğer yönden kutsallığını *Arkaik Dönemin Kutsal Toprak Anasından* alan kadın, tek tanrılı dinlerde günahın en büyük nedeni sayılmıştır. Dolayısıyla ondan gelecek günahlara karşı tahakküm altına alınması gereken bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Doğaya karşı sömürü de, eril aklın kendini üstün görmesi ve doğayı üstesinden gelinmesi gereken bir düşman olarak kabul edilmesiyle başlamaktadır. Doğa ve kadın arasında kurulan bağ da bu dürtüyü desteklemiştir. Kontrol altına alınmaya çabalanan doğa ve kadın, her dönemin farklı olanaklarıyla sömürüye maruz bırakılmıştır. Ancak sanayi devrimi sonrası doğa üzerindeki tahribat görünür olmuş ve telafisi güç bir hale gelmiştir. Günümüzde ise sömürünün şekli ve biçimi değişse de mantığı yani eril aklın gücüne duyulan inanç karşısında aciz bırakılma isteği değişmemiştir.

Tüm bu sömürüler 20. Yüzyıla birlikte hukuki açıdan birçok alanda talep edilen hak ve özgürlük savaşlarına neden olmaya başlamıştır. 2. dalga feminist hareketiyle beraber ortaya çıkan ekofeminizm de kadın ve doğa sömürüsüne karşı kuramsal ve eylemsel alanda mücadele etmiştir. Konu ile ilgili literatürde yer alan birçok yazılı kaynak, kadın ve doğanın sömürülmesini batı felsefesinin düalist bakış açılarıyla ilişkilendirmiştir. Bu çalışmanın 1. bölümünde kadın ve doğa üzerine uygulanan tahakküm ele alınmış ve elde edilen bu veriler doğrultusunda bir senteze gidilmiştir. 2. bölümde ise *Ekofeminizm* başlığı altında ekofeminizmin kısa tarihsel sürecine ve genel amaçlarına değinilmiştir. Ekofeminizm ile ilgili literatürde birçok kaynak yer almaktadır ancak sanatla ilgili ilişkisini ortaya koyan pek az kaynağa rastlanmıştır. Bu bağlamda; Ekofeminizmi, karşı çıkış kaynağı olan kadın ve doğanın tahakküm altına alınmasını tarihsel gerekçeler doğrultusunda incelemek ve ekofeminizmin eylemsel mücadele alanı olarak da kabul edilebilecek sanatla ilişkisini ortaya koymak bu çalışmanın en önemli amacı olmuştur. Bu kapsamda çalışmamızın literatüre katkı sağlayacağı

düşünülmektedir.

1. Materyal Ve Yöntem

Kadın ve Doğa İlişkisi Bağlamında Ekofeminizmin Sanata Yansıması isimli bu çalışma, nitel araştırma modeli tekniği kullanılarak oluşturulmuştur. Konu ile ilişkili kaynaklar taranarak konunun desteklenmesi sağlanmıştır. Literatür taramasından elde edilen verilerden yola çıkılarak konu ile ilişkili çıkarımlar yapılmıştır. Araştırmanın yöntemi alan yazı taraması biçimindedir. Yapıt çözümlemelerde ise biçim- içerik açısından incelemeler yapılmış ve yorumlamalara yer verilmiştir.

2. Bulgular

2.1. Kadın ve Doğa Üzerindeki Tahakküm

İnanç sisteminin ilk evreleri olarak kabul edilen Ana Tanrıça Kültü, insanın toprak aracılığıyla doğa ile kurduğu bağı yücelten bir anlayıştan gelmektedir. Arkaik Dönem insanının doğa karşısında hissettiği acizlik, doğanın gücü, kudreti ve bilinmezliği onun gizli güçlere sahip olduğu inancını gerekli kılarken, doğanın besleyen, doğuran ve koruyan yönü de doğurgan kadına benzetilerek, doğa ile organik ilişkilere dayanan bir yaşam sürülmüştür. Dolayısıyla kadının topluluk içindeki gücü ve konumu da doğaya atfedilen dişilikle korunma altına alınmıştır. Ancak yerleşik hayatın getirdiği sosyokültürel değişimler kadın ve erkeğe düzen kurucu yeni toplumsal roller getirmiş, aynı zamanda ekonomik temelli bir sürecin sonucu olarak *anaerkil* yapıdan *ataerkil* yapıya geçilirken, doğanın temsili *Ana Tanrıçanın* yerini *Göksel Eril Tanrılar* almıştır.

Kadın aracılığıyla doğa ile kurulan kutsi bir ilişkinin yerini alan ataerkil anlayış, kültürlerin karşıtlık yaratacak bakış açılarının doğmasına neden olmuştur. Akıl-doğa, erkek-kadın, efendi-köle, evcil-vahşi gibi birbirine zıt anlamlar yükleyen bu düalist bakış açısı da Platon'dan günümüze kadar birçok düşünürün temel aldığı bir yöntemdir ve toplumsal yapıyı şekillendirmede etkili olmuştur.

Akıl-doğa arasındaki ilişkide öne çıkan anlayış, doğanın kontrol edilmesi ve akıl aracılığıyla tahakküm altına alınmasıdır. Bu anlayışın öznesi de yani akıl, erkek ile özdeşleştirilir. Öznenin karşısında yer alan doğa da nesnelleştirilir. Batının bu algısının temellerini atan Platon ve Aristoteles'in felsefesi; akli doğaya üstün olarak tanımlar. Platon'un idealar dünyası da bu bakış açısını temellendirir. Platon, yaşanılan dünyayı ideaların yansıması olarak ikircikli konuma düşürür. Tüm gerçekliği idealara atfeder. Gaia'nın yerini alan göksel tanrıların yanı sıra ideaların yansıması olan dünya yani doğa değersizleştirilir. Diğer yönden ruh ve beden düalizmi Platon'da bedeni yeryüzü ile ruhu ise gökyüzü ile ilişkilendirir. Bedeni yeren ve ruhu yücelten bu anlayışta Platon "beden ve tutkular kesin sınırlarla ayrı tutulan aşağı âleme aittir, dışlama ile homojenleştirilir ve tanımlanır, üstün aklın tahakkümü ve denetimi altında ona hizmet etmelidir" (Plumwood, 2004: 100). Bu ifadeyle yola çıkıldığında dişil olan beden ve doğayla, eril olan ise akla karşılık gelmektedir. Aristoteles de *Politika*'sında efendi-köle ilişkisini yorumlarken, erkek ve akli bir kategoride ele alır. Köleler gibi, kadınları, hayvanları kontrol edilen olarak sınıflandırır ve "Aristoteles kadın ve köleleri ailenin bir bileşeni, diğer bir deyimle tamamlayıcı olarak görmesine karşılık, kadının devlet işlerinde, erkek gibi bütün işleri yapabileceğini kabullenmez" (Kıran, 2019: 357).

Akıl aracılığıyla doğayı kontrol etme düşüncesi 17. yüzyılda hâkim görüş olan her şeyi mekanik bir yapıya indirgeyen Descartes'ın *kartezyen felsefesinde* somutlaşmıştır. Doğa, madde dünyası olarak sömürünün odak noktası haline dönüşmüştür. Descartes'ın yaklaşımındaki zihin ve beden arasındaki kutuplaşma, dünyada zihin ile bedeni, insan ile doğayı birbirinden ayırıştıran ve iki tür varlık tözü olarak ayırıştıran anlayışın sonuçlarıdır. Bu bakış açısına göre “*insanlar doğadaki her şeyden tamamen farklı sayılır. İnsan doğa örneğinde radikal dışlanma çeşitli biçimlere bürünür. İnsanlar ile doğa arasında temel bir türsel farklılık olduğu varsayılır*” (Plumwood, 2017: 101).

Zihne karşılık gelen akıl yine eril aklıdır. Kadın ikincil konumda toplumda konumunu devam ettirmektedir. Diğer yönden Hristiyan inancın günahkâr kadını doğa gibi kontrol edilmesi gereken düalizmin karşıt gücüdür.

18. yüzyıl *Aydınlanma Çağı* ise akılı yücelten ve en belirgin şekilde insanı doğanın karşısında bir güç olarak tanımlayan dönemdir. Kasapoğlu'na göre Aydınlanma Çağındaki hâkim görüş; insan, dünya üzerindeki bütün canlılardan üstündür ve onlara egemen güçtedir. İnsanlar geleceklelerini belirleme iradesine sahip olup, bunlara ulaşma yolunu akıl aracılığı ile öğrenebilirler. Dünya son derece zengin kaynaklara sahiptir ve insanlara sınırsız olanaklar sağlarlar. İnsanlık tarihi, gelişimin tarihidir ve bu gelişim asla durdurulamaz (Kasapoğlu, 1997: 19).

İnsan-doğa ilişkisinde organik bağın kopuşu ve bu bağın bozularak insanın merkeze alındığı yaklaşımların kabul edilip gerekçelendirildiği döneme tekabül eden Aydınlanma Çağında her şeyin insanlar için yaratıldığı ve insanların tüm canlılardan üstün olduğu düşüncesi hâkimdir. İnsan aklını üstün kılan ve ön plana çıkartan bu anlayışta doğa araçsallaştırılır.

Kadın-erkek gibi toplumsal cinsiyet ayrımı yapan ve toplumsal rollerle ayırıştıran anlayış, erkeği akılla yüceltirken, dişil doğayı kontrol altında alınması ve yönetilmesi gereken bir varlığa dönüştürmüştür. Aydınlanmacıların doğaya bakış açılarının temellerini atan Francis Bacon'ın (1561-1626) doğanın *dişil*, bilimin *eril* olduğunu belirtmesi, doğayı kadını özelliklerle tanımlaması ve “İnsan, tabiat'ı anlar ve ona hükmeder. Bunu hem nesnelere hem zihne bakarak yapar” (Bacon, 2012: 15), şeklinde ifadesi aslında, Platon'dan günümüze eril hâkimiyetin, kadın ve doğaya karşı olan bakış açılarını özetlemektedir.

Ardından, sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte doğa; yönetilen ve yönlendirilen bir araç, sömürgecilikle birlikte de paylaşılan bir köleye dönüştürülmüştür. Beraberinde insanın neden olduğu doğadaki bozulmalar baş gösterirken, teknolojik gelişmeler de kent insanını tamamen doğadan uzaklaştırmıştır.

Kılıçbay'ın da dile getirdiği gibi, doğadaki bozulmalar üretim faaliyetlerinin hız kazanması ile birlikte başlamıştır. Üretim faaliyetleri, insanlığın ilk çağlarından beri sürmektedir. Ancak bozulmanın asıl sebebi temel ihtiyaçlardan fazlasını istemek ve üretmekle ilişkilidir. Başlangıçta insanlığın gelişimi olarak görülen sanayileşme ve kentleşme nüfus patlamalarına, yoğun kirliliklere, kıtlıklara, nükleer silahlar gibi sorunlara neden olmuş, tüm bu nedenlerden ötürü yaşanan doğa sorunları hemen çözülememiş ve aşılması güç bir hal almıştır. Bu noktada ise kapitalist sistem

sorgulamaya başlanmış, düşünsel ve siyasal önerileri ile insan-doğa ilişkisi çevreci hareketler ile dikkatleri üzerine toplamaya başlamıştır (Kılıçbay, 1989: 35-39).

Modernleşme ile birlikte tüm bu toplumsal gelişmelerin yanı sıra kadın, kendini eril hâkimiyetin karşısında yeniden tanımlamaya ve kadın haklarının sömürüsüne karşı bilinçlenmeye ve feminizm adı altında tepkilerini göstermeye başlamıştır. Kadının ve doğanın sömürülmesi üzerinden eril hegemonya ile ilişki kuran ve bunu tarihsel, sosyal ve felsefi temellere dayandıran çevreci feministler kendilerini ekofeminist olarak tanımlamıştır.

a. Ekofeminizm

Feminizm kavramı, ilk olarak 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır ve 1792’de yayınlanan Mary Wollstonecraft’ın *A Vindication of the Rights of Women* adlı yapıtıyla da ilk kez akademik alan içerisine girmiştir (Sevim, 2005: 7-8). Feminizm, kadınların özgürleşmesi, tahakküm altında tutulmalarının engellenmesi, kamusal veya özel alanda erkeklerle eşit haklara sahip olma gibi mücadeleleri kapsayan bir toplumsal harekettir.

Feminizm başlangıcından bu yana tek bir doğrultuda ilerlemediği gibi farklı ülkelerde farklı şekilde ortaya çıkmıştır. Dönemsel sosyo-politik olaylardan etkilenerek dalga diye nitelendirilen aşmalarda kendini göstermiştir. Feminizmin birinci dalgası; Fransız İhtilali’nden sonra batı dünyasını etkisi altına alan eşitlik, özgürlük ve insan hakları gibi değerlerin getirdiği olumlu etkilerden filizlenmiş ve 1960’lı yıllara kadar sürmüştür. 1960’lı yıllarda ortaya çıkan ve 1980’lere kadar devam eden ikinci dalga feminizmde ise daha çok anayasal düzeyde eşit haklar ve cinsiyet eşitsizliği üzerine mücadele verilmiştir. 1980’li yıllarda postmodernizmden etkilenerek ortaya çıkan üçüncü dalga feminizm ise “yasalara ve politik sürece daha az, bireysel kimlik üzerine daha fazla odaklanmıştır” (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1708).

Ekofeminizm de feminizmin ikinci ve üçüncü dalga hareketiyle ilişkili olarak 1970’lerde kadın ve doğa arasındaki arkaik temelli kurulan bağın gündeme gelmesiyle ortaya çıkmış ve kavram olarak ilk defa feminist, aktivist Françoise d’Eaubonne tarafından 1974’te yayınlanan *La Féminisme ou la Mort* (Feminizm veya Ölüm) isimli kitapta kullanılmıştır. Bu çalışmada “kadınlara yönelik baskı ve doğaya yönelik baskı arasında bağlantı kurulmuş, hem kadın hem de doğanın özgürlüğünün beraber olacağı iddia edilmiştir” (Tong, 2006: 432). Ekofeminizm 1980’li yılların başında, akademik camiada kuramsal temellere dayandırılan bir boyuta kavuşmuş ve bir kadın koalisyonu tarafından Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan *Kadın ve Dünyadaki Hayat: Seksenlerde Ekofeminizm* isimli çalıştayla birlikte dikkatleri üzerine toplamış ve bir hareket hâlini almıştır (Öçal, 2011: 79). Ekofeminizm, kadınların ezilmesi ile doğanın ezilmesi arasında önemli bağlar kurar. Bu bağların statüsünün kavranması, kadınların ezilmesi gibi doğanın ezilmesini de kavramaya yönelik her türlü girişim açısından zorunluluğu dile getirir. Feminist teori ve pratiğin ekolojist bir perspektif içermesi gerekliliği üzerinde durur. Ekolojik sorunlara getirilecek çözümlerin feminist bir perspektif içermeleri üzerine bakış açısına sahiptirler (Ferry, 2000: 161).

Ekofeministler, kadınların doğal dünyayla yakın oldukları, erkeklerin hem

kendilerini hem de doğayı sömürdüklerini ileri sürerek, kadın ve doğa arasındaki ilişkiyi kutsayıp, erkeklerin yaratmış olduğu doğa ile kültür arasındaki sahte sınırı yıkmayı amaçlayarak, ekoloji ile feminizmi bir araya getirmekle hem kadınların hem de doğanın, modern erkek egemen toplumun; savaş-militarizm, kapitalizm-sanayi sistemi, genetik-doğum mühendisliği gibi yıkıcı teknolojilerine maruz kalmışlığını fark ederek, daha geniş kapsamlı bir şekilde, kişisel, toplumsal ve ekolojik bir ölçekte sorunların üzerine gidebilecek, barışı daha çok seven ve daha az hiyerarşik yapıdaki bir alternatif kültürün temeli olarak kadınlarla birlikte anılan besleyip büyütme ve bakma değerlerinin sözcülüğünü yaparak, yeryüzünü mahveden erkek kültürünü yıkmanın yollarını aramaktadırlar (Yalçın, 2010: 105).

Ekofeminizmin kadın-doğa ilişkisine yönelik bakış açıları ve çözüm önerileri zamanla farklı şekilde temellenerek ayrışmalarına neden olmuştur. Örneğin Ruether, batı felsefe ve bilimine hâkim olan düalist teorisinin, çevre tahribinin birincil ve biricik sebebi olduğunu ileri sürmektedir. Düşününürün belirttiği gibi bu ikircikli bakış açısı tahakkümü doğallaştırmakta ve tahakkümü sınıflandırılmış kimliklerin bir parçası haline getirmektedir. "*Bir ekolojik etik, toplumsal tahakküm ile doğa üzerindeki tahakkümün karşılıklı-bağlantılılığını kabul eden bir çevresel adalet etiği olmalıdır*" (Ruether, 1975: 189) sözleriyle de ekolojiyi etik bir sorunsala dönüştürür. Shiva ise ekofeminist kuramın tahakküm yaklaşımını daha farklı bir açıyla genişleterek, sadece batılı kadınların değil, sömürgeleştirilmiş, beyaz olmayan insanların da yani ötekileştirilen insanların emeği de sömürüldüğünü dile getirir. Batı'da bu tahakkümler arasındaki ilişkiler rastlantının ve özgül tarihsel evrimin sonucu olduğu gibi aynı zamanda benlik ile öteki, akıl ile doğa arasındaki düalizm ve mantığının bünyesinde yer alan bir zorunluluğun sonucudur (Plumwood, 2004: 11).

Doğa ve kadın ilişkisini ele alış biçimlerindeki bu farklı bakış açıları sonucunda ekofeminizm; *liberal ekofeminizm, kültürel ekofeminizm, sosyal ekofeminizm*, gibi farklı gruplara ayrılmıştır.

Liberal ekofeminizm, hukuki açıdan insan-doğa arasındaki ilişkileri reformcu bir yaklaşımla düzeltilebileceğini vurgulamaktadır. Liberaller soruna doğa üzerinden değil çevre açısından bakarlar ve var olan çevre sorunlarının toplumsal gelişmelere bağlı olarak ortaya çıktığını ileri sürerler. Doğal kaynakların kullanımına yönelik, yasa hazırlama, hukuk eğitimi gibi konularda kadınlara eşit fırsatlar verildiğinde, erkekler kadar başarılı olabilecekleri ileri sürülmektedir (Tamkoç, 1996: 79-80).

Kültürel ekofeminizm, 60 ve 70'lerde ortaya çıkan ikinci dalga feminizm hareketleriyle paralellik göstermiştir. Batı kültüründe kadın ile doğanın aynı mantıkla sömürülmesi ve erkeğin altında bir varlık olarak görülmesine karşı gelişmiş bir tepkidir. Kültürel ekofeministler, *Ana Tanrıça kültüründen* yola çıkarak, kadını fiziki ve sosyal açıdan doğa ile özdeşleştirmektedir. Kadının anaçlıkla bağdaştırıldığı şefkat, duygusalılık, korumacılık gibi duyguları ön plana çıkartılıp bunu doğanın kapsayıcı yönünü içeren arkaik bir benzetmeye giderler. Kültürel feministler, kadına atfedilen duygu ve davranışlarla, doğa ile olan bağıni yeniden kurmak istemişlerdir. Bu bakış açısına göre doğayı kurtarma görevini kadın üstlenmelidir (Engin, Erişim Tarihi: 15.06.2020).

Sosyalist ekofeministler ise kapitalist üretim ilişkilerini eşitlikçi bir düzende dönüştürmek isteyen sosyalizme dayalı bir felsefeden yola çıkmakta, kadın-erkek eşitliğinin yanında ekolojik bir toplumun gerekliliğini savunmaktadır. Kapitalizmin dayandığı ataerki sistemin sona ermesi, sosyalist ekofeminizmin hedefleri arasındadır. Kapitalizm, hem kadınları ezmekte ve sömürmekte, hem de aynı mantıkla doğal kaynakları, ekolojik dengeyi yok edencesine sömürmeye devam etmektedir. Sosyalist ekofeministlere göre bu sömürü mantığından uzaklaştırıldığında, cinsiyetçilikten ve hiyerarşiden uzak bir toplum hayali gerçekleşebilecektir (Tamkoç, 1986: 82).

Ekofeministler doğanın ve kadının tahakküm altına alınmasındaki neden-sonuç ilişkisini her ne kadar farklı yönlerden ele alsalar da sömürü noktasında birleşmektedirler. Tüm bakış açılarının ortak amacı, doğaya verilen zararın önüne geçilmesindeki kadının rolüdür.

Ekofeminist araştırmaların temel amacı, tarihî süreçte kadınlar ve doğa arasında kurulan bağlantıları ortaya koymak ve ortaya koyulan bu bağlantıların eleştirisiyle ataerki tahakkümü zayıflatmak olmuştur. Ekofeminist aktivistler ilerleyen süreçte, kadınları ve çevrecileri; birlikte çalışmaya, hem kadınlar hem de doğa üzerinde kurulan hiyerarşik yapıları sonlandırmaya, tahakküme dayanan ve eşit olmayan ilişkileri bitirmeye davet etmişlerdir. Bu fikirlerin ortaya çıkmasıyla çevreci gruplar ve feminist gruplar arasında, kendi içerisinde eleştiri sesleri ortaya çıkmıştır. Çevreciler kendi grupları içerisinde, çevreci mücadelede ataerki unsurları sorgulamayan çevrecileri; feministler ise doğayla kadın arasındaki ilişkiyi sorgulamayan feministleri eleştirmişlerdir (Özdemir ve Aydemir, 2019: 269).

Ekofeministler, ataerkinin hükmedici sonuçlarının meydana getirdiği doğa ve kadın üzerindeki etkilerini kuramsal açıdan ele almalarının yan sıra, endüstrinin yarattığı telafisi imkânsız zararlar veren kimyasal, radyoaktif ve türevleri gibi tehlikeli atıklar, insanı ve tüm canlıların biyolojik üremesini engelleyen bir tehditte maruz bırakmasına karşı gelerek aktivist girişimlerde bulunmuşlardır. Ekofeminist aktivistler, bu tehditleri kadınların bedenlerine ve çocuklarına bir saldırı olarak görmekte ve bunlara karşı eyleme geçmektedir. Geri dönüşümü olmayan tüm atıklar, endüstriyel kirleticiler, kimyasal maddelerin doğayla teması; hane halkının yaşamlarını tehlikeye atan unsurlar olarak görülmekte ve bu tür kimyasallar suyu ve besin sistemlerini kirleterek hastalıklara ve doğum kusurlarına yol açmakta, kadınların ve onların dünyaya getirdiklerinin hayatlarını tehdit etmektedir. Üretim ve yeniden üretim çatısı altında ele alınan tüm bu tehditler çerçevesinde ekofeminist aktivistlerin gündemi; kısa görüşlü ve tek uçlu üretimi ele almak yerine, tüm canlıları birbirine bağlayan ve sürdürülen konjonktürel süreçlere odaklanıp, bilinç düzeyini artırmak yönündedir (Özdemir ve Aydemir, 2019: 270).

b. Ekofeminizmin Sanata Yansıması

Sanata konu olan doğa, Antik Dönem tapınaklarındaki duvar süslemelerinden, mozaiklere, Uzak Doğu parşömenlerinden, Rönesans'a, Romantik Dönem'den Realizm ve Empresyonizm'e kadar biçimsel farklılıklar içererek betimlenmiştir. Doğayı taklit etme ve öykünme üzerine biçimlenen bu tarihsel süreç, doğayı, estetez etmenin dışında bir boyuta getirmemiştir. Ancak 1960'lı yıllarda insanın doğa ile ilişkisi sanatın geçirdiği değişimlerle birlikte, sanatçının doğa ile kurduğu bağ, öykünme ve taklidin dışına

çıkılmış, klasik estetiğin dışında, farklı eğilimlerle birlikte doğaya karşı duyarlı bir yaklaşım başlamıştır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerin de bir yansıması olan 1960 sonrası dönemle başlatılabilecek bu süreçte, endüstrinin ve teknolojinin doğaya verdiği olumsuz etkilerin boyutlarını sorgulatmayı hedefleyen *Arazi Sanatı*, bir başlangıç yaparak, doğaya yapılan sömürülere karşı farkındalık yaratmayı amaçlayan düşünsel ve sanatsal yaklaşımlar ardı sıra kendi göstermeye başlamıştır. Çoğunlukla statükonun simgesi olan müze ve galerinin dışında alternatif mekânlarda ve doğada sanatsal eylemlerini gerçekleştiren sanatçılar aynı zamanda Modernizm'in elitist tavrına da bu şekilde tepki vermişlerdir (Antmen, 2008: 251-253).

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan ve alternatif mekân arayışlarına yönelen Land Art, Yeryüzü Sanatı, Çevresel Sanat, Ekolojik Sanat gibi başlıklar altında tanımlanan sanatsal hareketler doğaya duyarlı yeni bir bakış ortaya koymuştur. Bu hareketler içinde yer alan sanatçılar, var olan doğal süreç ve aktiviteleri ekolojik çevresel bağlamlara oturtan, doğayı sadece görüntüsü ya da malzemesiyle değil, çevreye karşı duyarlılığı arttırmaya yönelik bir ilişkiler bütünü olarak sunmuşlardır. 1960'larda bu hareketlerle başlayan çağdaş anlamda sanat doğa ilişkisinin günümüzde ekolojik anlayış doğrultusunda geliştiğini söylemek mümkündür (Saygı, 2019: 7).

1960'la görünürlüğü artan sınıf, cinsiyet, ırk, milliyet ve düşünce ayrımlarını sorgulayan hareketlerin arasında büyük etki yaratan ekoloji hareketi, salt bir çevre hareketi olmaktan ziyade ideolojik, politik, toplumsal ve ekonomik açıdan doğa sömürsünü ele alarak, bu konuda canlı cansız tüm evrenle girilen ilişkileri, bilinci ve yaşamı tarihselliği içinde sorgulamayı hedeflemektedir. Yakın dönemlerde çıkış yapan ekoloji hareketi ile feminizm hareketinin kesiştiği yer olarak tanımlanabilecek ekofeminizm de 1970'ler itibariyle eylemlerini gerçekleştirmeye başlamıştır.

1960'lı yıllar bir bekleyiş dönemidir. Ekolojik ve feminist bilincin uyanışı, daha basit ve daha doğal varoluşa karşı duyulan özlem; doğal sistemlere iyi ya da kötü müdahale edecek bireyin kişisel ve politik gücünün kabul edilmesi gibi etmenler sosyo-kültürel gelişime ilişkin sorgulamaları da beraberinde getirmiştir. Bu durum sanat dünyasında kendi kurumsal geleneklerine kararsızlık olarak yankı bulmuştur (Kastner'den aktaran Aydın ve Zümrüt, 2013: 57).

Temelinde doğa ve sömürüye odaklanan ekolojik sanatçılar da bu bağlamda, siyasal ve toplumsal hareketlerin etkisiyle, alışıl gelmiş sanatçı kimliğinin dışına çıkarak, proje geliştirici, çözüm önerici ve bir aktivist olarak birçok alanda yeni rollere bürünmüşlerdir.

Ekofeminizmin sanata yansıması da daha çok kadın sanatçılar tarafından üretilen çevre sanatı ekseninde gelişim göstermiştir. Ekofeminist Sanat, ekofeminizmin temel anlayışlarını Çevre Sanatının ekolojik odağı ile birleştiren bir Çevresel Sanat türüdür ve kültürel ekofeminizmin temel çıkış kaynağı olan Gaia ve Doğa Ana'nın fikirleriyle bağlantılı kavramlardan yola çıktığı gibi sosyal ekofeminizmin kadınların yüklediği gezegenini koruma misyonuyla hareket ederek, aktivist bir duruş sergilemektedir. Eril tahakküme maruz kalan doğa ve kadın üzerinden kuramsal alt yapıya sahip olan ekofeminizm, sanatsal tavır olarak çevresel sanat ve ekolojik sanatla net bir biçimde ayrılmamaktadır.

Bu bağlamda ekofeminizmle ilişki kurulabilecek sanatçıların başında gelen Agnes Denes, Çevre Sanatında ve ekolojik odakta oldukça önemli hale gelen bileşik bilimler konseptiyle, sanatın yapısını değiştiren en önemli öncü figürlerinden biri olarak kabul edilir. Sahaya özgü ilk çalışmalarından olan 1968 yılında ve sonrasında 1977 yılında ürettiği *Rice/Tree/Burial* (Pirinç/Ağaç/Mezar) adlı çalışması (Resim 1) çevreye ilişkin ekolojik kaygılarının yanı sıra kadın ve doğa ilişkisine dair göndermeler içerir (Wildy, 2011: 57).

Resim 1. Agnes Denes, *Pirinç/Ağaç/Mezar*, Performans, 1977

Denes'in *Pirinç/Ağaç/Mezar* adlı çalışması üç farklı bölümden oluşmaktadır. Birinci aşama pirinç ekimi, ikinci aşama yakındaki ormanda bulunan bir grup ağacı birbirine zincirleme ve son aşamada sanatçının şiirlerinin bulunduğu bir kapsülü gömme. Bu çalışma, anlam bakımından son derece metaforiktir. Pirinç doğrudan gıdaya atıfta bulunmaktadır ancak aynı zamanda tohum olarak döllenme ve gebe kalmayı da temsil etmektedir. Zincirler ise *bağlantı*, *bağlantılar*, *esaret*, *yenilgi* ve *büyüme girişimi* anlamına gelmektedir. Sanatçının Haiku'da yazdığı şiirini gömmesi de *yaşam ve ölümü birbirine bağlayan ve tanımlayan* bilincin özünü temsil etmektedir (Wildy, 2011: 57).

Denes, bu çalışmanın ekolojik ve çevresel konulara, insani kaygılara ve felsefi düşünceye olan bağlılığını açıklayan bir manifesto olduğunu belirtmektedir. *Pirinç/Ağaç/Mezar* isimli üç aşamalı bu çalışmaya, kültürel ekofeminizmin sembolizmi açısından bakıldığında, pirincin yetiştirilmesi; doğa ana Demeter'e, ağaçların zincirlenmesi; ağaçların dar geçidinde tuzağa düşen Avcı Artemis'e ve şiir kapsülü; sanatın ve ilhamın tanrıçası Athena'ya bir gönderme olarak da değerlendirilebilir. Yetişen pirinç ve inleyen ağaçların karşıtlığını uzlaştıran muhalefet için bir direnç olarak da okunabilir (Wildy, 2011: 57).

Sanatsal üretimlerinin çıkış kaynağını ekoloji ve çevre sorunlarından alan Agnes Denes, ilerleyen yıllarda, ABD Kamu Sanat Fonu tarafından bir açık hava heykeli üretmek için davet edilmesi üzerine, bir kamu heykeli üretmek yerine *hatalı konumlandırılmış önceliklerimize ve insan değerlerinin kötüleşmesine* dikkati çekmek amacıyla aşağı Manhattan'daki bir depolama alanına iki dönümlük bir buğday tarlası ekmeyi seçmiştir. Tarlanın Wall Street yakınlarında yer alan kentsel konumu, döviz

simsarlarının, ekonomistlerin, ofis çalışanlarının ve turistlerin ağırlıklı olduğu bir alandır. Bu nedenle *Buğday Tarlası* isimli çalışma ile Denes, kapitalizmin neden olduğu gıda güvenliği ve tüketim, inşaat, şehirleşme gibi güncel çevre sorunlarını ve kaygılarını toplumun önüne getirmeyi hedeflemiştir (Wildy, 2011: 61).

Resim 2. Agnes Denes, *Buğday Tarlası: Yüzleşme*, Performans, 1982

Çevre ve sanatı bir araya getiren, bir sosyal sorumluluk projesi olarak da değerlendirilebilecek Agnes Denes'nin *Wheatfield: A Confrontation* (*Buğday Tarlası: Yüzleşme*) isimli çalışmasında (Resim 2) yer alan buğday, tarım kültürünün simgesi olup, beslenmenin temel gıdalarının başında gelmektedir ve birçok fabrikasyon besin için ham madde değeri taşımaktadır. Denes'in çalışmasındaki buğdayın ekolojik yapısının dışında çok yönlü kavramsal boyutu bulunmaktadır. Yunan mitolojisinde Demeter, Mezopotamya mitolojisinde İnanna, Roma mitolojisinde Ceres ve Sümer mitolojisinde Ezina'ya kadar buğday başağı ile simgelenen mitolojik ana tanrıçalara atıf olarak yorumlandığında kültürel ekofeminizm ile ilişki kurulabilecek bu çalışma aynı zamanda metropol hayatının yok ettiği doğaya dikkat çekmek amacını gütmesiyle de sosyal ekofeminizmle ilişkilendirilmektedir.

Diğer yönden zamanın akışı ve doğanın koşullarına bağlı bir süreci içerisine alan bu performatif çalışmada doğa, sanatsal üretimi kendi koşullarına bağımlı kılmaktadır. Tohumun mahsule dönüşmesi için gerekli olan süreç de, sanatçının koruyuculuğu ile güvence altına alınmıştır. Buğday tarlasının etrafını kaplayan gökdelenlerin yarattığı katastrofik gerilime karşın, yukarıda yer alan fotoğrafta görüldüğü üzere bir tanrıça gibi tarlanın ortasında yer alan Agnes Denes, bereketin kadın ile kurulan arkaik bağının modern temsilcisi gibidir.

Ekofeminizm bağlamında doğa ve kadın ilişkisini doğrudan sanatına dâhil eden bir başka sanatçı olarak değerlendirilebilecek Ana Mendieta ise sanatsal pratiğini toprak ve beden sanatı olarak tanımlamaktadır. Toprak-beden olarak tanımladığı ve izleyicisiz gerçekleştirdiği performansları;

Bedenin, doğa ve kültür birlikteliğinden doğuşu, onu salt bilişsel bir öznel olarak kavramamızın yanında, duyumsayan ve algılayan şey olarak da konumlandırmıştır. Bu bağlamda Kartezyen düşüncenin bedensizleştirdiği zihnin

karşısında, “yaşayan beden” kavramı yerleşmiştir. Yaşamak algısaldır ve yaşayan beden algının merkezindedir. Bununla beraber beden, zihinsel düzeyde sosyal olarak da inşa edilir. Başkaları tarafından dönüştürülen ve başkasını dönüştüren kolektif bilinçteki performatif beden fikridir bu (Balkır, 2018: 262).

Resim 3. Ana Mendieta, Imagen de Yagul, Performans, 1973

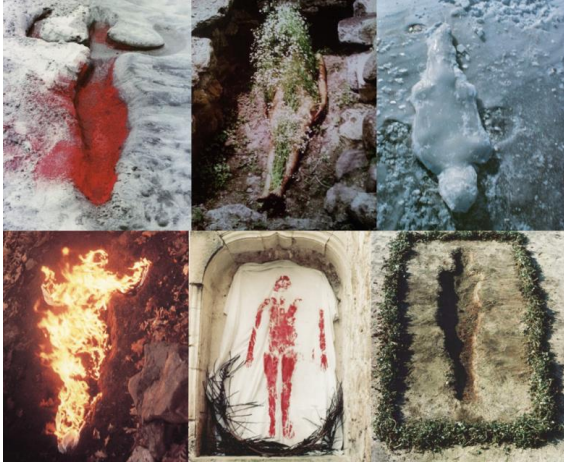
Sanatçının seri olarak ürettiği *Siluetta Serisi* kadın bedeni ve kimliği üzerinden yaşamın döngüsüne ve animizme bir gönderme niteliğindedir. Mendieta'nın sıkça tanrıça kavramlarından yola çıktığı bu serilerinde, şifacı kadın ritüellerinde gerçekleştirilen iyileştirme, saflaştırma ve aşkınlık yoluyla kendini aşma çabaları gibi birçok mistik enerji alanlarını sembolik bir dile dönüştürür. Kendi bedeninin silüetini çalışmalarında kullanması da feminen bir yaklaşım içermektedir. Böylece, *toprak ananın enerjisine* dokunmak için bu sembolik öğeler, ona aracılık etmektedir (Wildy, 2011: 59-60). Sanatçının ekofeminist tavır içeren çalışmalarındaki doğa ve kadın ilişkisi ana tanrıça kültü ile ilişkilidir. Kendini ifade ettiği;

“Sanatım, beni evrene bağlayan bağları yeniden kurma şeklim. Ana kaynağına bir geri dönüş. Yeryüzü / vücut heykellerimle dünyayla bir olurum. Doğanın bir uzantısı haline gelirim ve doğa bedenimin bir uzantısı haline gelir. Dünya ile bağlarımı yeniden kurma konusundaki bu takıntılı eylem, aslında ilkel inançların yeniden etkinleştirilmesidir... Her yerde var olan bir kadın gücüyle rahim içinde kuşatıldıktan sonraki görüntü ve var olmamın susuzluğunun bir tezahürüdür” (Wildy, 2011: 59).

Sözlerinden yola çıkıldığında 1973'de ürettiği *Siluetta Serisi* nin ilk çalışmalarından olan *Imagen de Yagul* isimli eseri (Resim 3), doğanın yaşam ve ölüm ile ilişkisine varoluşsal bir gönderme olarak okunabilir. Bir mezar çukurunu andıran bir yerde hareketsiz yatan kendi bedeninden fişkıran çiçekler, ana rahmi ve toprağın kadınla olan arkaik ilişkisini bugüne taşımaktadır. Sanatçının kavramsallaştırdığı yaşam ve

ölüm, doğanın döngüsüyle ilişkili olsa da ölüm fikri, çalışmasında yer alan kadın bedeni ve bedenin üzerinde açan çiçekler aracılığı ile estetize edilmektedir.

Siluetta Serisi'nin (Resim 4) diğer çalışmalarında ise kendi bedeni yerine bedeninin kalıbını kullanmıştır. Dini ayinleri andıran performatik çalışmaların yanı sıra zamanın akışıyla dönüşüme uğrayarak yok olacak bu eserler bedeni doğaya, doğayı da bedene dönüştürme çabası olarak değerlendirilebilir.

Resim 4. Ana Mendieta, *Siluetta Serisi*, Performans, 1974.

Ölümün yok edici etkisinden kaynaklanan ölüm korkusunu alt etme çabası olarak da okunabilecek bu seri, bedenin cismi varlığından öte metafizik yaklaşımlarla açıklanabilecek bir duygu durumu yaratmaktadır. Doğaya bedeniyle bıraktığı izlerin temsil noktasında yarattığı his ise ekofeminizmde öne çıkan doğa ananın bereketiyle birlikte yok edici gücünün de dile getirilmesi yönündedir. Doğa, var edişini, yok eden (ölüm) gücünden alarak kendini tekrarlamaktadır. Bu döngü de yaşamın kendisidir.

Ekoloji ve feminizm ekseninde eserler üreten bir diğer önemli sanatçı ise Jackie Brookner'dır. *Prima Lingua* (İlk Dil) isimli çalışmasında (Resim 5), volkanik kayadan ürettiği dil formundaki heykeli, doğanın kendi kendini temizleyebilen ekosistemiyle doğrudan ilişkilidir. Suda bulunan balık ve salyangozlar ve bitkiler gibi heykelin üzerini kaplayan yosun da ekosistemdeki temizleme ve arınma işlevi görmektedir. Bu çalışma aynı zamanda doğanın, çürüme aracılığıyla gerçekleşen biyolojik filtre sürecine ve büyük bir doğa tasarımı olan geri dönüşüme izleyiciyi sanat aracılığı ile tanıklık ettirmektedir (Mesches, Erişim Tarihi: 13.01.2020).

Doğanın biyosistemine yönelik bir tasarım olarak kabul edilebilecek bu çalışma, biyolojik tabanlı bir donanım içerir. Bakteriler, mantarlar, mikro klima gibi birçok etmenin biraradalığıyla oluşabilecek doğal süreç bu çalışmada, sanatçısıyla birlikte üretim açısından rolleri paylaşmaktadır.

Resim 5. Jacquie Brookner, Prima Lingua, Enstalasyon, 1996.

Sanatçının *İlk Dil* isimli çalışmasında kavramsallaştırılan doğayı dönüştürme, iyileştirme, eylemi metaforik olarak ekofeminizmde de karşılık bulmaktadır. Bu kavramsal unsurların her ikisi de doğal olarak anne figürü fikri ile bağlantılı kavramlardır. Heykellerindeki dil formunun, ikonografisinin açıkça kadına gönderme yapmamaktadır ancak anneye ait beslenme unsurlarını içerdiği ve ayırt edici bir iyileştirici fonksiyona sahip olduğu için kültürel ve sosyal ekofeminizm arasındaki gri bölgede yer aldığı düşünülebilir (Wildy, 2011: 63).

Fotomontaj çalışmalarıyla bilinen Christine Simpson ise çalışmalarında ağırlıklı olarak ekolojik sorunlara dikkat çeker. Distopik film sahnelerini andıran kompozisyonlarında sembolik anlamlar yüküldür. Çalışmalarında dikkat çeken geçmiş ve gelecek zamanın şimdiki zamandaki görünürlüğü metaforlarla birlikte verilirken, bu biraradalık doğayı eklektik bir yapıya büründürür.

Çalışmalarında yer alan dağınık, çürüyen, aşınmış kara kütleler, veya sular altında kalmaya hazır bir dünya ve üzerinde bulunan nesnelere, doğaya bırakılan ve hasar veren insan ürünü kötülüğü temsil ederken, doğanın bir parçası olan ağaçlar, hayvanlar, çiçekler gibi ekolojik doku da umudu sembolize etmektedir. Doğanın tahribatını gözler önüne seren tüm görüntüler aynı zamanda dünya ile olan bağımızı ve tüm yaşamın kutsallığını dile getirmeyi amaçlamaktadır (Simpson, Erişim Tarihi: 13.01.2020).

Simpson *Ekofeminist Bir Sanatçının Portresi* isimli fotomontajında (Resim 6) öne çıkan doğa ve kadın birlikteliği ekofeminizmin öne çıkardığı Gaia kültürüyle yakından ilişkilidir. Yunan kültüründe yeryüzünü temsil eden ve her şeyin yaratıcısı olan Gaia bu çalışmada, soğanlı bitkiye benzetilen kadın bedeniyle temsil edilir. Soğan ya da rahim, içinden çıkacak yeni canların müjdecisidir. Üzerinde taşıdığı ve kollarla koruma altına alınan doğa da tüm canlıların yuvasıdır. Çevresel atıklar ve kirliliğe rağmen yaşam direnmektedir. Yumurta, kuş, kaplumbağa gibi doğanın kucağında olan hayvanlar da bu

çalışmada umudu simgelemektedir.

Resim 6. Christine Simpson, Ekofeminist Bir Sanatçının Portresi, Fotomontaj, 2019.

Çalışmadaki kadın figürü, kucakladığı doğa ve içinde barındırdığı canlılarla birlikte bir tür kurtuluş mücadelesi vermektedir. Kucaklayan, kapsayan ve yeniden doğumu içinde barındıran kadın bedeni, doğanın tüm şefkatini, maruz kaldığı saldırılara rağmen esirgememektedir. Ekofeminizmde öne çıkan kadının doğa sömürülerine karşı verdiği mücadele bu çalışmada temsili olarak bu figür aracılığıyla görünür kılınmıştır.

Sonuç

Çevre problemlerini kadın ve doğa ilişkisi bağlamında ele alan ekofeminizm, çevreci yaklaşımlara güçlü bir muhalefet alanı yaratmıştır. Çevreci hareketlerden farklı olarak cinsiyetçi bir yaklaşım getiren ekofeminizm, kadının insan haklarına yönelik mücadelesinde çevrenin eril tahakkümden çıkmasıyla yükseleceğini, bu iki mücadelenin birbiriyle olan ilişkisini ve dünyanın yaşanılabilir bir yer olması için bu iki mücadeleyi birlikte yürütmenin gerekliliğini dile getirmişlerdir. Artan nüfus, azalan doğal kaynaklar, doğanın kirletilmesi gibi ekolojik sorunlara dikkat çekerken, yıkıcı eril gücün istikrarının sonlandırılmasında yönelik çözüm üretmek gerektiği noktasında diğer çevrecilerden ayrılırlar.

1960'larda ortaya çıkan çevre sanatıyla birlikte ekofeminizm sanat alanında karşılık bulmaya başlamıştır. Ekolojik temelli sanat hareketlerinin artmasıyla birlikte feminist kadın sanatçılar, doğa ve kadın ilişkisi üzerinden ekofeminizmin temellendirdiği arkaik kodları çalışmalarında kavramsallaştırmışlardır. Ekofeminist sanat, biçimsel olarak ekolojik ve çevre sanatı ile keskin sınırlara sahip olmamasına karşın, göz ardı edilemeyecek güçlü feminist bir tavra sahiptir.

Ekofeminist sanat, sanatın estetik kaygılarının dışında yaşadığı evrene dair sorunları gündeme getirmesi açısından doğaya dönük bir bilincin oluşmasına katkı

sağlamaktadır. Cinsiyetçi yaklaşımından ötürü eleştirilere maruz kalsa da, sürdürülebilir yaşamın, hem ekolojik hem de kültürel ve sosyal restorasyonla mümkün olabileceğine dair görüşleriyle topluma bir öneri sunmaktadır.

Kıyasıca; Problemin kaynağının tespiti problemin çözümü kadar önemlidir. Ancak doğa ile ilgili problemlerin ele alınışında birçok farklı görüş bulunmaktadır. Ekofeministleri de işin içine kattığımızda bu farklı görüş açıları, çözümden uzaklaşılmasına ve cinsiyet üzerinden ayrışmaların artmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla tartışmaların ve ayrışmaların yaşandığı bir ortamda kuramsal çerçevenin dışına çıkılması pek mümkün olamamaktadır. Doğaya karşı işlenen suçlar ise her gün hızını kesmeden artmaya devam etmektedir.

Doğa insan ilişkisi açısından bakıldığında doğa ve doğaya ait tüm yaşamlara saygı, içinde hiçbir ayrıştırıcı ideolojik, felsefik, siyasi ayırım katmaksızın sadece ekofeministlerin değil, çevrecilerin, aktivistlerin ve sanatçıların birleştiği yegâne değerdir. Bu değere sahip çıkmaksa tüm insanlığın görevidir. Bu doğrultuda sanatın toplumun doğa bilincine erişmesi açısından edineceği roller, yadsınamaz bir aciliyet içermektedir.

Kaynakça

- Antmen, A. (2008). *20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Aydın, İ., Zümrüt, Y. (2013). “Doğa ve Sanat Ekseninde Farklı Yaklaşımlar”. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4. Cilt (4), 53-78.
- Bacon, F. (2012). *Novum Organum: Tabiatın Yorumu ve İnsan Alemi Hakkında Özlü Sözler*. (Çev. S. Önal). Ankara: Say Yayınları.
- Balkır, N. (2018). “Bir Ana Mendieta Varmış, Bir Ana Mendieta Yokmuş”. *Sanat Tarihi Dergisi*, 27, Cilt (1), 251-263.
- Ferry, L. (2000). *Ekolojik Yeni Düzen*. (Çev. T. Ilgaz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jade, C. W. (2011). “The Artistic Progressions Of Ecofeminism: The Changing Focus Of Women in Environmental Art”. *The International Journal Of The Arts In Society*, Cilt 6 (1), 53-65.
- Kasapoğlu, N. A. (1997). Çevresel Davranış Modeli. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 30 (2), 19-31.
- Kılıçbay, M. A. (1989). “Çevrenin Çerçevesi”. *Türkiye Günlüğü*, Sayı 3, 35-39.
- Kıran, A. (2019). “Aristoteles, Devlet, Köleler ve Vatandaşlık”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Sayı 44, 350-359.
- Öçal, A. K. (2011). *Dışıl Dil ve Ekofeminist Bağlamda Latife Tekin Ve Muinar*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, H., Aydemir, D. (2019). “Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine”. *International Social Sciences Studies Journal*, Sayı 5, (32), 1706-1711.

- Özdemir, H., Aydemir, D. (2019). “Ekolojik Yaklaşımlı Feminizm/Ekofeminizm Üzerine Genel bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihi Süreci ve Türleri”. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, Cilt 2 (2), 261-278.
- Plumwood, V. (2004). *Ekofeminizm ve Doğaya Hükmetmek*. (Çev. B. Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Roller, E. L. (2004). *Ana Tanrıçanın İzinde*. (Çev. B. Avunç). İstanbul: Homer Yayıncılık.
- Ruether R. R. (1975). *New Woman New Earth*. Minneapolis: Seabury Press.
- Saygı, S. (2016). “Çağdaş Sanatta Doğa Algısı ve Ekolojik Farkındalık”. *Sanat-Tasarım Dergisi*, Sayı 7, 7-13.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Tamkoç, G. (1996). “Ekofeminizm Amaçları”. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı 4, 77-84.
- Tan, M. (1979). *Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Tong, R.P. (2006). *Feminist Düşünce*. (Çev. Z. Cırhinoğlu). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Vatandaş, C. (2007). “Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”. *Journal of Economy Culture and Society*, Sayı 35, 29-56.
- Yalçın, O. (2010). *Çevre Koruma Fikrine Radikal Yaklaşımlar; Derin Ekoloji, Sosyal Ekoloji ve Ekofeminizm*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakça

- In Memoriam: Jackie Brookner, <https://newsgrist.typepad.com/underbelly/2015/05/in-memoriam-jackie-brookner-1945-2015.html>. (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2020).
- Christine Simpson Photo Art, <https://www.christinesimpsonphotoart.com/shrines>. (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2020).
- Ekofeminizm, <http://www.sosyaldemokratdergi.org/zeynep-uskul-engin-ekofeminizm>. (Erişim Tarihi: 15 Haziran 2020).

Görsel Kaynakça

- Resim 1.** Agnes Denes, Pirinç/Ağaç/Mezar, Performans, 1977, <http://cornell70.org/AgnesDenes.aspx>. (Erişim Tarihi: 09.01.2020).
- Resim 2.** Agnes Denes, Buğday Tarlası: Yüzleşme, Performans, 1982, <https://publicdelivery.org/agnes-denes-wheatfield/>. (Erişim Tarihi: 09.01.2020).
- Resim 3.** Ana Mendieta, Imagen de Yagul, Performans, 1973, <https://www.sfmoma.org/artwork/93-220/>. (Erişim Tarihi: 11.01.2020).

- Resim 4.** Ana Mendieta, Silueta Serisi, Performans, 1974, <https://www.sleek-mag.com/article/ana-mendieta/>. (Erişim Tarihi: 11.01.2020).
- Resim 5.** Jacquie Brookner, Prima Lingua, Enstalasyon, 1996, <http://www.fittingtributefunerals.com/stories/2019/3/18/an-eco-artists-last-installation>. (Erişim Tarihi: 14.01.2020).
- Resim 6.** Christine Simpson, Ekofeminist Bir Sanatçının Portresi, Fotomontaj, 2019, <https://www.christinesimpsonphotoart.com/shrines?pgid=k21y0nca-1cfcc3ac-e848-4d37-a37c-e7e03dc1ec7c>. (Erişim Tarihi: 17.01.2020).